

Dziedzina: sztuki muzyczne
Dyscyplina artystyczna: instrumentalistyka
Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki
ul. Łąkowa 1-2, 80-743 Gdańsk

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Dotyczy uchwały Nr 70/2020 Rady do Spraw Dyscypliny – Sztuki Muzyczne Akademii Muzycznej im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie wyznaczenia mnie na recenzenta przewodu doktorskiego mgr Martyny Zakrzewskiej w dziedzinie sztuk muzycznych, dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka.

Temat pracy doktorskiej: *Pianista wobec literatury fortepianowej od awangardy lat 60. XX wieku do współczesności: role i typy słyszenia.*

Zlecaniodawca recenzji

Recenzja sporządzona na zlecenie Akademii Muzycznej im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie pismem Przewodniczącej Rady Dyscypliny Artystycznej dr hab. Moniki Gardoń-Preinl, prof. AMK z dnia 2 marca 2021 r. w związku z uchwałą Nr 71/2018 Rady Wydziału Instrumentalnego z dnia 30 maja 2018 r. o wszczęciu przewodu doktorskiego mgr Martyny Zakrzewskiej. Dokumentacja nadesłana w związku z przedmiotowym postępowaniem zawierała:

1. Kserokopię wniosku o wszczęcie przewodu doktorskiego Kandydatki złożonego dnia 30 maja 2018 r. na ręce dr hab. Mariusza Sielskiego, Dziekana Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Krakowie.
2. 1 egzemplarz pracy doktorskiej składającej się z dzieła artystycznego, zarejestrowanego na dwóch płytach CD, jednej DVD oraz opisu w wersji drukowanej.
3. 1 egzemplarz dokumentacji dorobku artystycznego Kandydatki.
4. Komplet materiałów nutowych do zarejestrowanych utworów będących przedmiotem recenzowanego dzieła artystycznego.
5. Oświadczenia promotora prof. dra hab. Jana Pilcha oraz promotorki pomocniczej dr hab. Mileny Kędry.

Podstawowe dane o Doktorantce

Pani Martyna Zakrzewska swoją edukację muzyczną rozpoczęła w 1994 roku w Państwowej Szkole Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Raciborzu, gdzie naukę gry na fortepianie pobierała w klasie mgr Mirosławy Nawrat oraz mgra Eugeniusza Ćwika. Następnie w latach 2002-2008 naukę kontynuowała w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia im. Karola i Antoniego Szafranków w Rybniku pod kierunkiem mgr Jolanty Wawrzyńczyk.

W 2008 roku Doktorantka rozpoczęła studia w Akademii Muzycznej im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie, gdzie w 2011 roku ukończyła studia licencjackie na Wydziale Teorii Muzyki. W latach 2010-2016 Doktorantka studiowała na Wydziale Instrumentalnym w klasie dra hab. Mariusza Sielskiego (studia licencjackie) i dr Mileny Kędry (studia magisterskie). W 2016 roku mgr Martyna Zakrzewska rozpoczęła studia doktoranckie w klasie prof. dra hab. Jana Pilcha. W roku 2014 Doktorantka podjęła również studia w Hochschule für Musik und Tanz w Kolonii, gdzie zgłębiała swoją wiedzę na temat interpretacji współczesnej muzyki fortepianowej pod kierunkiem prof. Davida Smeyersa i prof. Pierre-Laurent Aimarda. Absolwentką tejże uczelni została w roku 2017.

Kandydatka uczestniczyła również wielokrotnie w kursach pianistycznych prowadzonych m.in. przez Aleksieja Orłowieckiego, Nicolasa Hodgesa, Benjamin Koblera, Sebastiana Berwecka, Macieja Grzybowskiego, zespoły Musikfabrik, Ensemble Modern oraz Ensemble Recherche. Czynnie uczestniczyła w impuls Academy, Internationale Ferienkurse für Neue Musik, Ostrava Days i Stockhausen-kurse Kürten. W trakcie studiów w Kolonii zdobyła również doświadczenie w zakresie dyrygentury i improwizacji, pracując pod okiem prof. Paula Alvaresa. W 2014 roku Pani Martyna Zakrzewska otrzymała nagrodę specjalną na X Konkursie Muzyki XX i XXI Wieku dla Młodych Wykonawców w Radziejowicach. Jest również Laureatką Stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Stypendium Prezydenta Miasta Krakowa. W latach 2013–2015 była członkinią European Workshop for Contemporary Music, z którym koncertowała podczas Międzynarodowych Letnich Kursów Muzyki Nowej w Darmstadt oraz na festiwalu Warszawska Jesień.

Od 2014 roku Pani Martyna Zakrzewska współtworzy zespół Spółdzielnia Muzyczna contemporary ensemble. Prowadzi ożywioną działalność koncertową w kraju i zagranicą. Regularnie występuje na prestiżowych festiwalach jako solistka i kameralistka prezentując najbardziej wartościową muzykę naszych czasów włączając w to również wiele prawykonania.

Ocena dzieła artystycznego

Dzieło artystyczne dostarczone zostało na dwóch płytach CD oraz jednej DVD. Na program dzieła składają się następujące kompozycje:

Elliott Carter - *Two Thoughts about the Piano*

Intermittences

Caténaires

George Crumb – *Makrokosmos II*

Morning Music (Genesis II) (Cancer)

The Mystic Chord (Sagittarius)

Rain-Death Variations (Pisces)

Twin Suns (Doppelgänger aus der Ewigkeit) [SYMBOL] (Gemini)

Ghost-Nocturne: for the Druids of Stonehenge (Night-Spell II) (Virgo)

Gargoyles (Taurus)

Tora! Tora! Tora! (Cadenza Apocalittica) (Scorpio)

A Prophecy of Nostradamus [SYMBOL] (Aries)

Cosmic wind (Libra)

Voices from "Corona Borealis" (Aquarius)

Litany of the Galactic Bells (Leo)

Agnus Dei [SYMBOL] (Capricorn)

Georges Aperghis – *Simata*

Piotr Peszat - *Simple Sabotage Field Manual: Grocery Store Music #3*

Doktorantka podjęła się niezwykle trudnego zadania, jakim jest zdefiniowanie roli fortepianu w muzyce przełomu XX i XX wieku oraz jego możliwości technicznych i wyrazowych w kontekście ogromnej ilości współistniejących ze sobą, często radykalnie odmiennych nurtów i kierunków kompozytorskich. Na potrzeby swojej pracy doktorskiej Kandydatka skoncentrowała się na kompozycjach reprezentujących każdorazowo zupełnie inne podejście do instrumentu nie tylko w sferze czysto wykonawczej, ale również estetycznej i filozoficznej. Są to utwory, które bez wątpienia uznać można za reprezentatywne dla czterech dominujących w muzyce najnowszej sposobów postrzegania roli fortepianu, jak również samego pianisty. Sam wybór takiego właśnie programu świadczy o dużej świadomości Doktorantki w zakresie historii muzyki ostatnich kilkudziesięciu lat oraz skali przeobrażeń, jakim poddany został ten instrument w imię zredefiniowania jego możliwości brzmieniowych.

Two Thoughts about the Piano Elliotta Cartera to krótki cykl reprezentujący współczesną pianistykę w swojej zasadniczej, najbardziej tradycyjnej postaci. Jest to pozycja z pewnością wymagająca znakomitego warsztatu i gruntownego opanowania skomplikowanego materiału muzycznego. Z satysfakcją stwierdzam, że Doktorantka wywiązała się z tego zadania wzorowo. Cykl w jej wykonaniu cechuje się precyzją artykulacyjną oraz swobodą i rozmachem we fragmentach wirtuozowskich. Złożone struktury metryczne wykonane są bardzo klarownie, a poszczególne plany brzmią selektywnie. W pierwszym utworze cyklu pt. *Intermittences* narracja zbudowana na dwóch przeciwstawnych pod względem energetycznym i fakturalnym wątkach prowadzona jest bardzo świadomie, z dużą wrażliwością na kolorystykę nakładających się na siebie struktur polifonicznych i następujących po nich fragmentów wykonywanych secco, dźwiękiem quasi prokofiewowskim, wyraźnie wyartykułowanym i zdecydowanym. Drugi utwór z cyklu pt. *Caténaires* o wyraźnie linearnej strukturze i tocatowym charakterze również brzmi znakomicie. Kompozycja ta ze względu na silnie obecną nieregularną akcentację, gwałtowne zmiany dynamiczne oraz specyficzny rodzaj notacji wymaga bez wątpienia bardzo przemyślanej aplikatury, która pozwoli na jak najbardziej naturalną realizację tekstu muzycznego. Ponownie, jak w utworze poprzedzającym, rezultat brzmieniowy jest niezwykle satysfakcjonujący. Doktorantka znakomicie oddała charakter tocatowej nieustępliwości. Mało intuicyjna, sprawiająca wrażenie przypadkowej akcentacja zrealizowana została bardzo precyzyjnie. Nieustannie fluktuująca dynamika, pełna licznych zwrotów akcji to kolejne zagadnienie stawiające przed wykonawcą bardzo wysokie wymagania. Pani Martyna Zakrzewska poradziła sobie z nią bardzo dobrze, choć wydaje się, że dynamika w *p* i *pp* mogłaby być zrealizowana jeszcze nieco ciszej, szczególnie w porównaniu do kolejnych stopni w *mp* i *mf*. Całości dopełnia nienaganna artykulacja oraz bezbłędne wycucie bezkompromisowej carterowskiej estetyki, co sprawia, że wykonanie to uznać należy za bardzo dobre.

Makrokosmos II Georga Crumb'a to dzieło bez wątpienia ikoniczne w historii muzyki fortepianowej. Kompozytor uznawany dziś za niekwestionowanego lidera w dziedzinie rozszerzonych technik wykonawczych łączy w swojej twórczości tradycję z awangardą nasycając jednocześnie każde swe dzieło głęboko humanistycznym przekazem. Ten cykl 12 utworów odpowiadających 12 znakom zodiaku stawia przed wykonawcą zupełnie nowe wyzwania począwszy od prawidłowego odczytania niezwykle oryginalnej notacji, poprzez bardzo drobiazgowo przygotowanie instrumentu pod kątem realizacji efektów wydobywanych

z wnętrza fortepianu, aż po tzw. choreografię, bez której synchronizacja wszystkich elementów występujących w obrębie jednego instrumentu nie byłaby możliwa. Z wielką satysfakcją stwierdzam, że wykonanie pani Martyny Zakrzewskiej jest absolutnie znakomite. Doktorantka wykazała się przede wszystkim dogłębnym zrozumieniem wyjątkowej crumbowskiej estetyki. Kompozycja wykonana została z wielką starannością o każdy detal. Wszystkie flażolety zrealizowane zostały perfekcyjnie, glissanda na strunach z zatrzymanymi środkowym pedałem harmoniami brzmią czysto i soczyście. Również efekty realizowane przy użyciu obiektów takich jak papier, szczotka czy szklanka zabrzmiały bardzo precyzyjnie bez żadnych dodatkowych niepożądanych przydźwięków. Zwłaszcza pomysł użycia solniczek o kwadratowej podstawie przyniósł rzeczywiście świetny rezultat w piątym utworze cyklu pt. *Ghost-Nocturn: for the Druids of Stonehenge (Night-Spell II)*. Stosowane powszechnie szklanki kłopotliwe są ze względu na niepełną kontrolę nad dźwiękiem. W tym przypadku uzyskany efekt brzmi wyjątkowo dobrze. Efekt glissanda jest bardzo czytelny, a kolor dźwięku nasycony i energetyczny. Najważniejszym jednak moim zdaniem aspektem, który stanowi o wyjątkowości tego wykonania jest znakomite poczucie czasu, którym Pani Martyna Zakrzewska zarządza po mistrzowsku. Muzykę Georga Crumba charakteryzuje zjawiskowa aura dźwiękowa, pełna delikatności, eteryczna i wielobarwna. Atmosfera tajemnicy, tak typowa dla tego kompozytora, możliwa jest do wykreowania jedynie wówczas, gdy w pełni kontrolujemy każdy najdrobniejszy element dzieła i pozwolimy mu zaistnieć podczas długich wybrzmień nadających tej muzyce tak szczególnego poczucia udziału w misterium. W mojej ocenie Artystka zbudowała wypowiedź na najwyższym poziomie, pokazując tym samym swoją niezwykle wrażliwość i muzykalność. Z kronikarskiego obowiązku pozwolę sobie jedynie na odnotowanie jednej nieścisłości natury lingwistycznej. W dwunastym, ostatnim utworze cyklu pt. *Agnus Dei* Pianistka śpiewa tekst w języku łacińskim. Osobiście wolałbym, żeby tekst wykonany został w całości albo tradycyjną łaciną, albo jej włoską wersją. Tymczasem w wykonaniu Doktorantki mamy do czynienia z pomieszaniem tych dwóch porządków, o czym świadczy wymowa słów *Qui [kwi]* i *pacem [paczem]*. Uchybienie to nie ma oczywiście najmniejszego wpływu na ostateczną ocenę całości.

Kolejną pozycją w programie dzieła artystycznego, która ukazuje rolę pianisty w zupełnie innym, nowym świetle jest *Simata* na fortepian preparowany Georges'a Aperghisa. Dzieło to ze względu na swoją otwartą formułę w zakresie wyboru brzmienia jest znakomitym przykładem na fundamentalne zmiany, jakie zaszły w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat

w sztuce wykonawczej. Gwałtowny rozwój nowych kierunków kompozytorskich, szczególnie tych awangardowych, doprowadził do sytuacji, w której często to właśnie do wykonawcy należy ostatnie słowo w kwestii wykreowania swojego indywidualnego brzmienia. Doktorantka potraktowała to zadanie z zacięciem iście naukowo-badawczym, przeprowadzając całą serię prób z doбором różnego rodzaju materiałów służących do preparacji. Poszukiwanie najbardziej odpowiedniego dla *Simaty* brzmienia rozpoczęła od klasycznego z perspektywy naszych czasów systemu preparacji autorstwa Johna Cage'a poprzez własne eksperymenty związane z użyciem różnych materiałów, aż po użycie elektroniki w postaci programu Ableton Live 10 Suite. Na płycie ostatecznie znalazły się właśnie te dwa wykonania. Cały proces przygotowań i poszukiwań sonorystycznych szczegółowo opisany przez panią Martynę Zakrzewską w rozprawie doktorskiej wyraźnie pokazuje, jak ważną rolę ma do spełnienia pianista w zetknięciu z tak specyficznym materiałem. Doktorantka dotknęła tu jednej z fundamentalnych kwestii dotyczących współczesnego wykonawstwa. W muzyce drugiej połowy XX wieku oraz tej najnowszej, wykonawcy coraz częściej traktowani są jako współtwórcy dzieła, a ich decyzje powodują, że każdorazowo mamy do czynienia z wykonaniem głęboko indywidualnym i niepowtarzalnym. Dotyczy to w szczególności brzmienia, które można modyfikować praktycznie bez ograniczeń, zwłaszcza, jeśli możemy wesprzeć się elektroniką. Obie interpretacje posiadają swoje niewątpliwe zalety, niemniej jednak w moim subiektywnym odczuciu wersja elektroniczna symulująca działanie modulatora kołowego brzmi o wiele bardziej współcześnie i spójnie niż tradycyjna preparacja mająca już ponad siedemdziesięcioletnią historię. Poza wartością dodaną, jaką niesie ze sobą zastosowanie elektroniki w procesie postprodukcji, moim zdaniem kompozycji tej służy przejrzystość i wyrównanie brzmienia. Dużo lepiej w porównaniu z wersją preparowaną słychać oryginalne współbrzmienia harmoniczne oraz liczne zapętlenia struktur rytmicznych. Wreszcie dzięki klarowności brzmienia w pełni docenić można pianistyczny kunszt pani Martyny Zakrzewskiej, która wykonuje ten trudny i nieprzewidywalny tekst z imponującą swadą i precyzją artykulacyjną.

Ostatnią pozycję omawianego dzieła artystycznego stanowi nagranie kompozycji Piotra Peszaty pt. *Simple Sabotage Field Manual: Grocery Store Music #3* na fortepian i audio playback. Kompozytor jest przedstawicielem młodego pokolenia, w którego twórczości multimedia i elektronika współistnieją z wykonawcami na równych prawach. Wybór tego właśnie utworu znakomicie dopełnia pomysł ukazania wszechstronności i elastyczności

wymaganej od pianistów w muzyce najnowszej. Kompozycja ta reprezentatywna jest dla bardzo silnego dziś trendu wykorzystującego najnowszą technologię, w której zatopione są partie wykonawców, współtworząc niezwykle spójną i precyzyjną narrację. Nagranie dostarczone zostało na płycie DVD jako plik video, ponieważ kompozycja zakłada również elementy performatywne, które dopełniają wizualnie warstwę audialną. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka uczestniczyła w procesie powstawania dzieła nagrywając fortepianowe sample wykorzystane później w warstwie audio playbacku oraz konsultowała przyjmowane rozwiązania z kompozytorem.

Z punktu widzenia pianisty, kompozycja Piotra Peszata składa się z czterech warstw. Są nimi: warstwa audio playbacku, click track, partia fortepianu oraz elementy performatywne będące jej integralną częścią. W mojej ocenie pani Martyna Zakrzewska znakomicie odnajduje się w tego typu estetyce. Solowa partia fortepianu wykonana została bardzo precyzyjnie, idealnie stapiając się z warstwą elektroniczną. Synchronizacja rytmiczna zrealizowana została bez zarzutu, a elementy quasi aktorskie towarzyszące muzyce Doktorantka wykonała w sposób naturalny i neutralny, nie skupiając na sobie uwagi większej niż wymaga tego sama koncepcja utworu. Również sposób nagrania video oraz jego montażu sprawił, że wykonanie utworu obejrzałem z wielkim zainteresowaniem, doceniając dbałość o szczegóły kadru i synchronizacji obrazu z partyturą. Sposób współdziałania Solistki z multimediami elektronicznymi bez wątpienia zasługuje na słowa uznania, co z przyjemnością czynię.

Realizacja nagrania dzieła artystycznego stoi w mojej ocenie na bardzo wysokim poziomie. Niestety nie udało mi się odnaleźć jakiegokolwiek informacji na temat okoliczności i miejsca jego powstania, jak również anonimowy pozostał sam realizator dźwięku i obrazu.

Ocena rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska Pani mgr Martyny Zakrzewskiej pt. *Pianista wobec literatury fortepianowej od awangardy lat 60. XX wieku do współczesności: role i typy słyszenia* została napisana pod kierunkiem promotora prof. dra hab. Jana Pilcha oraz promotorki pomocniczej dr hab. Mileny Kędry.

Na pracę składa się pięć głównych rozdziałów. W rozdziale pierwszym Doktorantka w syntetyczny sposób opisała obecność i rolę fortepianu w drugiej połowie XX oraz początku XXI wieku. Trafnie nakreśliła kierunki i tendencje muzyczne tego czasu oraz sylwetki czołowych kompozytorów, których wkład w muzykę fortepianową wydaje się dziś największy. W kolejnych rozdziałach znalazły się szczegółowe informacje dotyczące

problematyki wykonawczej oraz przyjętej metodologii pracy nad poszczególnymi utworami będącymi składowymi dzieła artystycznego. Cztery rozdziały główne odnoszące się bezpośrednio do poszczególnych kompozycji zbudowane są w podobny sposób. We wstępie Doktorantka omawia rolę fortepianu w twórczości danego kompozytora oraz motywację wyboru utworu; następnie podaje wszelkie informacje wstępne, jak czas i kontekst powstania, ogólną budowę utworu, znaczenie tytułu oraz ewentualne komentarze kompozytorskie. W dalszej kolejności opisuje specyfikę omawianej kompozycji, na którą składają się uwagi analityczne, objaśnienia terminologii oraz szczegółowe omówienie problemów dotyczących wykonania danego utworu, wraz z propozycjami ich rozwiązań.

Temat wykonawstwa w muzyce współczesnej jest zjawiskiem stosunkowo rzadko występującym w polskiej literaturze naukowej. Obecność muzyki nowej w szkolnictwie artystycznym również pozostawia wiele do życzenia. Tym samym młodzi muzycy zainteresowani tego rodzaju specjalizacją zmuszeni są szukać wiedzy głównie na zagranicznych uczelniach, bądź w literaturze obcojęzycznej. Praca Pani Martyny Zakrzewskiej pokazuje jak fascynująca i złożona jest to dziedzina. Doktorantka przekazała w sposób bardzo jasny i uporządkowany wiedzę teoretyczną wynikającą z pogłębionych studiów nad omawianym repertuarem oraz osobiste doświadczenie wynikające z własnej praktyki koncertowej. Na uznanie zasługuje bardzo dobra znajomość nurtów estetycznych i szkół kompozytorskich ostatnich kilkudziesięciu lat. Doktorantka bezbłędnie umieszcza każde opisywane przez siebie dzieło w odpowiednim kontekście, nakreślając celnie jego specyfikę wykonawczą. Kompozycje przeanalizowane zostały pod kątem kluczowych w danym przypadku zagadnień takich jak aplikatura, artykulacja, dynamika, pedalizacja, rytmika czy preparacja. Praca zawiera wiele trafnych spostrzeżeń dotyczących potencjalnych komplikacji, które mogą pojawić się w trakcie przygotowania danego utworu oraz dostarcza szereg rozwiązań, dzięki którym problemy wykonawcze są minimalizowane bądź eliminowane. Niewątpliwą wartością omawianej dysertacji jest jej wysoki poziom merytoryczny. Doktorantka podeszła do omawianego zagadnienia niezwykle wnikliwie, poruszając wszystkie najważniejsze aspekty mające kluczowy wpływ na wykonanie.

Całości dopełnia aneks, w którym znalazły się schematy formalne poszczególnych kompozycji, zestawienie najważniejszych twórców solowych utworów fortepianowych powstałych w drugiej połowie XX oraz początku XXI wieku, tłumaczenie komentarza wykonawczego do *Makrokosmosu II* George'a Crumba oraz fotograficzna dokumentacja pracy nad utworami Georges'a Aperghisa i Georga Crumb'a. Ze względu na ilość cennych,

niekiedy trudno dostępnych informacji uważam, że rozprawa doktorska Pani mgr Martyny Zakrzewskiej powinna funkcjonować jako swego rodzaju kompendium wiedzy na temat współczesnego wykonawstwa, najnowszej literatury fortepianowej oraz materiału wprowadzającego w zagadnienia muzyki współczesnej.

Konkluzja

Stwierdzam, że poziom wykonawczy przedstawionego dzieła artystycznego, oraz badawczo-naukowy charakter jego opisu, swoją formą i treścią stanowią znaczący wkład w rozwój dyscypliny artystycznej instrumentalistyka. Uważam, że Doktorantka wykazała się głęboką wiedzą teoretyczną oraz umiejętnościami w zakresie prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej i naukowej. Tym samym spełniła warunki sformułowane w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Z satysfakcją przyjmuję pracę doktorską Pani mgr Martyny Zakrzewskiej i wnioskuję o dopuszczenie jej do publicznej obrony. Ze względu na wybitne walory wykonawcze dzieła artystycznego oraz bardzo wysoki poziom merytoryczny wnioskuję również o wyróżnienie dla recenzowanej pracy doktorskiej.

dr hab. Piotr Nowicki